

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1125604/8

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב הראשי לישראל הרב דוד ברוך לאו – נשיא

המבקש: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד שרלי פז)

נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אריאל וינדר)

הנדון: אכיפת גט על אישה שחויבה בו ותובעת כתובה טרם הדיון בתביעתה זו

החלטה

רקע

לפניי עניינה של אישה שבית הדין האזורי קבע שעל פי הדין חייבת לקבל גט אבל האישה רוצה לעכב את ביצוע החיוב עד לאחר הדיון על חיוב הבעל לשלם לה את כתובתה.

בית דיננו פנה לבית הדין האזורי בבקשה לבחון את האפשרות לדון בכתובה לפני החיוב בגט, ובית הדין האזורי הבהיר שהדבר יעכב את כל ההליך.

דיון

כפיית האישה להתגרש שעה שהבעל אינו יכול לפרוע את כתובתה

במקרה שהותר לכפות על האישה לקבל גט ואין לבעל אפשרות לשלם את הכתובה מבואר בשו"ת הרא"ש (כלל מב סימן א) שאינה יכולה לעכב את הגירושי עד שתהיה לבעל יכולת לשלם לה, כפי שכתב (לגבי אישה נכפית):

ועתה שתיקן הגאון רבינו גרשום ז"ל שאין לגרשה בעל כרחא, איך יתכן שיתחייב לה שאר כסות ועונה? אם כן, יפה כח האשה הרבה מכח האיש, דאלו נולד מום זה באיש אין אנו אומריין: יכפוה להיות אצלה, אלא כופין אותו להוציא ויתן כתובה, ואם נולד באשה – יכפוהו להיות אצלה ולפרנסה [...] ואף אם תמצא לומר שהשוה מדותיו ששום אדם לא יגרש בעל כרחא, מכל מקום במה שהאיש כופין אותו להוציא, אף האשה – כופין אותה לקבל גט, ואם תמאן לקבל ימנע ממנה שאר כסות ועונה. ואינה יכולה לומר "אין רצוני לקבל גט עד שיתן לי כתובתי", דזו אינה טענה: כיון דמן הדין היא חייבת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לקבל גט כאשר הוכחתי, נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב שהיה מחוייב לה, והנמצא אתו יתן, והמותר – כאשר תשיג ידו.

וכן פסק השולחן ערוך (אבן העזר סימן קיז סעיף יא):

מי שנודע לו שאשתו נכפת, ורוצה לגרשה ואינו משיג כדי כתובתה – כופין אותה לקבל גט ואין בזה משום תקנת רבנו גרשום, ויתן הנמצא בידו לכתובתה, והמותר – כשתשיג ידו. ואם תמאן לקבל גט, ימנע ממנה שאר כסות ועונה.

הרי שהדברים מפורשים שבאופן שהדין הוא לכפות את האישה לקבל גט אין היא יכולה לעכב את הגט עד שיפרע לה הבעל את כתובתה, אלא כופים אותה לקבל את הגט ובכתובה דנים כבשאר חוב שהיה מחוייב לה.

אומנם כל זה במקרה שיש באישה מום שמחמתו כופים אותה להסכים לקבל גט, וכמבואר ברמ"א (שם):

ודוקא במום גדול כזה שאלו היה באיש היו כופין לגרש מדין התלמוד, ולא תקן רבנו גרשום שתהא האשה עדיפא מאיש, אבל משום שאר מומין אינו יכול לגרשה בעל כרחו. אבל מכל מקום אין כופין אותו להיות עמה, מאחר דמאיסה עליו ורוצה לגרשה ולתת לה כתובתה.

ומסוף דבריו מבואר שדווקא באופן שרוצה לגרשה ולתת לה את כתובתה אין כופים אותו להיות עימה, אבל בלא זה כופים אותו להיות עימה.

וכן כתב החלקת מחוקק (שם ס"ק כג):

אבל אם אין ידו משגת ליתן כתובתה אפשר דנקרא מורד ומוסיפין על כתובתה. וכן משמע מלשון תשובת הרא"ש שכתב: "כיון שמן הדין היא חייבת לקבל גט כאשר הוכחתי, נמצא פריעת כתובה הוי כשאר חוב." משמע: הא כל שאין הדין נותן לגרשה – אין יכול לגרשה כשאין לו הכתובה. וכן כתב הרשב"א בתשובה (סימן אלף רנד) וכבר כתבתי מזה (סימן ק ס"ק כז). ועיין בתשובת הריב"ש (סימן צא) משמע קצת דמי שרוצה לגרש אשתו יכול לגרש ואחר הגירושין תתבע כתובה.

וכן הסכים הבית שמואל (שם) לדברי החלקת מחוקק, אלא שתמה איך אפשר לכפות אותו להיות עימה ולהוליד 'בני שנואה', אבל כלפי עיקר העניין, שאין הבעל רשאי לגרש, נראה שגם הוא מודה לחלקת מחוקק.

הרשב"א (סימן אלף רנד) שהזכיר החלקת מחוקק כתב:

שמעתי משם הגאון ז"ל שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה. כן מצאתי לרב אלפסי ז"ל בתשובה, והביא ראיה ממה ששנינו (כתובות פרק ד, דף נא): "לקתה – חייב לרפאותה, אמר 'הרי גיטה וכתובתה, תרפא את עצמה' – רשאי." "הרי גיטה וכתובתה" – אבל שלא בכתובתה אינו רשאי. ואם לא קבל עליו את הדין מנדין אותו. זה לשון התשובה.¹

¹ עיקר הנידון של הרי"ף והרשב"א היינו לפני חרם דרבנו גרשום, שאז מכוח דינו של הרי"ף היה אסור לבעל לגרש את אשתו בעל כורחה בלא כתובה, ואם גירש היו מנדים אותו. וכל זה אינו שייך לאחר החרם, שהגט תלוי בהסכמתה של האישה, ואם רוצה יכולה ממילא למנוע את הגירושין. אולם גם לאחר החרם נפקא מינה מהלכה זו לכמה דברים כגון המובא בחלקת מחוקק לעיל שאם האישה מאוסה על הבעל אין לו דין מורד כיוון שמצידו רוצה לגרשה, מה שאין כן אם אין לו לשלם את כתובתה, שאסור לו לגרשה, דנים בו דיני מורד. וכן יתבאר להלן דנפקא מינה לעניין מקום גביית הכתובה, וכן אם יש לדון תחילה על הכתובה ורק אחר כך על הגט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אבל להלן (סימן קיט סעיף ו) משמע מדברי הרמ"א שבשום מקרה אין האישה יכולה לעכב את הגירושין בגלל הכתובה, שכתב על דברי השולחן ערוך שם שהאישה מתגרשת בעל כורחה (לפני חרם דרבנו גרשום): "ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה ונדונייתה, אינה יכולה לעכב משום זה הגירושין, אלא תתגרש ותתבע אותו מה שחייב לה."

וכבר כתב כן הבית יוסף (שם) בבדק הבית, שבבית יוסף כתב:

כתוב בתשובות הרשב"א (חלק א סימן אלף רנד): "שמעתי משם הגאון שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה" [...] וכן כתב הר"ר שמשון בר צמח בתשובה (תשב"ץ חלק ג סימן רכג).

ובבדק הבית:

ואינם נראים דברי סמכא, דלא לישתמיט חד מהפוסקים המפורסמים לכתוב כן אפילו ברמז. והראיה שהביא מידחיא בגילא דחיטתאה כמבואר למבין, [וכמה תשובות כתובות] בשם הגדולים ואינה שלהם [...] ועיין בתשובת הריב"ש (סימן צא) שכתבתי בסוף סימן א [...]

אבל בחלקת מחוקק (שם ס"ק ה) כתב על דברי הרמ"א:

אין דין זה מוסכם, דהא הרשב"א (סימן אלף רנד) כתב שאין אדם רשאי לגרש אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה. ומה שכתב הרא"ש בתשובה (כלל מב) "כיון דמן הדין היא חייבת לקבל גט נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב" וכו' "באשר תשיג ידו" – אפשר לומר דלא כתב כן הרא"ש אלא במקום שחייבת לקבל גט שבא בטענת מום גדול וכיוצא, אבל במוציא לרצונו אפשר דמורה להרשב"א.² ומיהו מדברי הריב"ש (סימן צא) משמע קצת שתקבל גיטה ואחר כך תתבע כתובתה, ואינה יכולה לעכב הגט עד שתהיה הכתובה מוכנת כי קודם הגט אין לה דין ודברים על הכתובה.

ובפרי חדש (שם ס"ק ח) כתב על דברי הבית יוסף:

אלא שאני תמה על הרב ז"ל, שמאחר שהרשב"א כתב בפשיטות שאינו יכול לגרש אלא אם כן יש לו לשלם הכתובה והעיד שכן כתב הרי"ף בתשובה וגם שמע כן בשם הגאון, וכן נמצא בתשובת הגאונים (בסימן קפא) וכן משמע מתשובת הרא"ש, ויש קצת ראיות לסברתם ולא נמצא ראיה היפך מזה, וגם הרשב"ץ הסכים עמם, ולא נמצא שום פוסק שחולק עליהם בהדיא זולת משמעות תשובת הריב"ש – אם כן, מנין לו להרב לחלוק עליהם? ולכן אני אומר שקבלת הגאונים תכריע ודלא כההג"ה שנמשך אחר משמעות תשובת הריב"ש, וליתא. וגם הריק"ש בהגהותיו פסק כתשובת הרא"ש וכתשובת הרשב"א וכדכתיבנא, וכן עיקר.

בבית יעקב (סימן ע סעיף ד) כתב שגם הריב"ש אינו חולק על הרשב"א והרא"ש, ושלא כמו שכתב החלקת מחוקק הנ"ל, ולכן צידד לומר שגם הרמ"א (בסימן קיט) – כוונתו רק שאין לאיש דין מורד אם היא מעכבת את הגירושין, אבל אין כוונתו שהבעל יכול לגרשה באופן שאין לו לשלם את כתובתה.

² יש לציין שהחלקת מחוקק בסימן קיז (שם) כתב שמדברי הרא"ש משמע כרשב"א, וכן כתב החלקת מחוקק גם בסימן ק (ס"ק כז). וכדברי הפרי חדש דלהלן, ואילו כאן רק יישב את דבריהם, ומשמע שאפשר לפרש את הרא"ש גם כדעת הריב"ש החולק. ובבית יעקב (סימן ע סעיף ד) ביאר בתחילה שהמקור לדברי הרמ"א היא שיטת הרא"ש, שהרמ"א הבין שהרא"ש חולק על הרשב"א, אבל בסוף דבריו נקט להפך שגם הרמ"א מודה לשיטת הרשב"א וכדלהלן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אבל הבית שמואל (סימן קיט ס"ק ו) נקט כדעת הרמ"א לפי ההבנה הפשוטה בדבריו:

בתשובת רשב"א (סימן אלף ונד) כתב: אין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לשלם כתובתה [...] ובחלקת מחוקק כתב: מתשובה זו מבואר לא כפסק רמ"א. ויש לומר: הרב רמ"א איירי כשיכול לגרש על פי הדין, היינו דשונא אותה וזיווג שני איירי, אז יכול לגרש אותה אפילו אין לו כתובה – אף הרשב"א מודה בזה. אלא שם איירי היכא דאין ראוי לגרש, כמו בלקתה, דאין ראוי לגרש כמו שכתוב בסימן ע"ט – בזה קאמר אם אין לו הכתובה אין רשאי לגרש. וכן בזיווג שני אם אין שונא אותה אז אין ראוי לגרש, ואם אין לו הכתובה אין רשאי לגרש. ובתשובת הרא"ש מבואר כמו שכתב הרב רמ"א, דהא כתב אפילו אחר תקנות רבנו גרשום יכול לגרש כשהיא בעלת נכפה כי בזה לא תיקן רבנו גרשום, אפילו אין לו לסלק הכתובה. שמע מינה: היכא דרשאי לגרש אינה יכולה לעכב בשביל פרעון הכתובה, וכן פסק הריב"ש.

נמצא אפוא שלדעת הריב"ש והבית יוסף גם באופן שהאישה אינה חייבת לקבל גט, אין היא יכולה לעכב את הגירושי. וכן צידד הבית שמואל (סימן קיט), ולדעתו כן משמע גם מדברי הרא"ש ואף בדעת הרשב"א יש לפרש שמסכים לזה ודבריו אמורים דווקא במקרה שבלאו הכי אין ראוי לגרש, דכהאי גוונא אם אין לו לשלם את הכתובה אינו רשאי לגרש.

ואילו החלקת מחוקק והפרי חדש נקטו שהרשב"א והרא"ש חולקים על הריב"ש, ולדעתם אין הבעל רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לשלם את הכתובה, ולדעת הבית יעקב גם הריב"ש מודה לזה וייתכן גם שדברי הרמ"א בסימן קיט אינם סותרים לזה, וכן נראה שנקט החלקת מחוקק עצמו וכן היא הכרעת הפרי חדש. וכן משמע מדברי הרמ"א בסימן קיז, וכן נראה מדברי הבית שמואל שם שהסכים לזה.³

וכן הכריעו בגט מקושר (שם ס"ק יח) ובישועות יעקב (סימן קיט פירוש הקצר ס"ק ו) ובערוך השולחן (שם סעיפים יב-יג) ואחרונים נוספים.

הערוך השולחן (שם) כתב:

וכמה ראיות יש מש"ס דבלא הכתובה אין לגרשה, דדרשו חז"ל על פסוק (איכה א, יד) "נתנני ד' בידי לא אוכל קום" – "זו אשה רעה וכתובתה מרובה" (יבמות סג, ב), וכן אמרו בעירובין (מא, ב) ד[הנשוי ל] "אשה רעה וכתובתה מרובה", שאינו יכול לגרשה, "אינו רואה פני גיהנם", וכן בגיטין (נח, א) באחד שחשד את אשתו ורצה לגרשה ולא היה יכול לגרשה מפני שלא היה לו הכתובה, וכן מבואר במדרש בראשית (רבה) פרשה יז) ברבי יוסי הגלילי שהיה לו אשה רעה ולא גירשה עד שהלוו לו כתובתה ונתן לה הכתובה וגירשה. ונראה לי דלא פליגי לדינא, דוודאי כשרק ביכולתו לחיות עמה – אף שהיא אשה רעה וסובל ממנה, והתורה נתנה לו רשות לגרשה, או ששונאה ובזווג שני – בלא הכתובה אין ביכולתו לגרשה, וכל שכן בזמן הש"ס שביכולתו לישא אחרת. אבל כשהיא בעלת מום כנכפית וכיוצא בזה, דטבע האדם אי אפשר לסבול, דכהאי גוונא גם באיש היינו כופים לגרש – אין משגיחין על כתובתה. וכל שכן כשהיא פרוצה כשהדין נותן שמצוה לגרשה, דאין משגיחין על הכתובה. וכן נראה מכמה גדולי אחרונים (וכן משמע מהחלקת מחוקק ס"ק ה וכן כתב הפרי חדש, אף שהבית שמואל ס"ק ו לא כתב כן, מכל מקום כן נראה עיקר לדינא).

³ וצריך עיון בסתירה בדברי הרמ"א והבית שמואל בעניין זה. אכן ברמ"א אפשר לפרש כדברי הבית יעקב הנ"ל, ואף בישועות יעקב המובא להלן יישב את דברי הרמ"א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אבל בשו"ת עין יצחק (חלק א אבן העזר סימן עד ענף ג [אות יג]) הכריע שבכל מקרה אין הכתובה מעכבת את הגירושין:

ומה שדרש כבוד תורתו ממני להודיעו דעתי היכא דאינן רוצין הקרובים למכור הכתובה בטובת הנאה, וכן היכא דאין יד הבעל משגת לדמי טובת הנאה לפי דכתובתה מרובה, ודעת כבוד תורתו דיכולים להתירו בכהאי גוונא: הנני להשיבו כי כן דעתי מסכמת, מאחר דכבר כתבתי לעיל לדון בעיקר ראיות הרשב"א [...] וכיון דעיקר סמיכת הרשב"א הוא על ראייה זו לכן כיון דלדינא לפי הכרעת הפוסקים הללו אין מקום להוכחתו [...] ועל כן ממילא יש לנו למנקט לדינא כפי הכרעת הרמ"א (בסימן קיט סעיף ו) בשם הרא"ש והריב"ש דאין הכתובה מעכב להגירושין.

אומנם כאמור גם החלקת מחוקק והפרי חדש וסיעתם מודים שאין הדברים אמורים אלא במקרה שאין האישה חייבת לקבל גט, אבל במקום שניתן לכפותה לקבל גט אין היא יכולה לעכב את הגירושין בגלל הכתובה.⁴

ואומנם ייתכן דהיינו דווקא במקום שכופים את האישה לקבל גט, אבל במקום שאינה אלא חייבת להסכים לגירושין, יש בידה לעכב את החיוב עד לאחר קבלת הכתובה. ואפשר להסתמך בזה קצת על דברי ערוך השולחן הנ"ל שכתב: "אבל כשהיא בעלת מום כנכפית וכיוצא בזה, דטבע האדם אי אפשר לסבול, דכהאי גוונא גם באיש היינו כופים לגרש, אין משגיחין על כתובתה." ואולי אין הדברים אמורים אלא באופן שממש אי אפשר לסבול, שלכן גם באיש היו כופים, מה שאין כן כשאין אלא חיוב, שהמצב אינו מוגדר כ"אי אפשר לסבול" (שהרי לו כך היה היו כופים לגרש), ייתכן שחוזר הדין שיש בידה לעכב את הגירושין עד לאחר פירעון הכתובה.

אך מדברי הפוסקים הנ"ל משמע בבירור שאין לחלק בזה, בין מקרה שכופים את האישה לקבל גט לבין מקרה שהדין הוא שחייבת לקבל גט, ורק במקרה שאין לאשה שום חיוב לקבל את הגט אין הבעל יכול לגרש בלא הכתובה.

וכן משמע מלשון ביאור הגר"א (שם ס"ק יד) שכתב בביאור דברי השולחן ערוך "יתן הנמצא בידו לכתובה" וכו': "דגירושין אינו תלוי בכתובה, והיא כשאר בעל חוב." ולפי זה ברור שאין לחלק בין אופן של כפייה לבין אופן של חיוב בגט.

יתר על כן, הרי בחלקת מחוקק (סימן קיז ס"ק כ וכא) כתב:

עיינן בגוף התשובה של הרא"ש (כלל מב) שפסק וכתב שכשם שבאיש כופין כך באשה כופין לקבל גט, ואם תמצי לומר שרבינו גרשום השוה מדותיו ששום אדם לא יגרש אשה בעל כרחה אפילו נכפית, מכל מקום אם תמאן לקבל גט ברצון – ימנע ממנה שאר, כסות ועונה. משמע דלא ברירא ליה להרא"ש שיגרש אותה בעל כרחה ושתהיה מותרת לשוק בגט זה [...] כבר כתבתי לפני זה דלאו למעשה כתב כן הרא"ש שיכופו אותה לקבל גט רק למנוע ממנה שאר כסות ועונה [...]

הרי שלדעתו למעשה סובר הרא"ש שאין לכפות אישה נכפית לקבל גט [ואין כאן אלא 'חיוב'], אלא שהבעל רשאי למנוע ממנה שאר כסות ועונה, ואף על פי כן מבואר בדברי הרא"ש שאין הדין [לגבי החיוב] משתנה כאשר אין לבעל אפשרות לשלם את הכתובה, וכלשונו של

⁴ בגט מקושר שם כתב שיש סוברים שהרי"ף והרשב"א חולקים גם בזה, עיין שם שהאריך, ועל כל פנים להלכה נראה פשוט שאין לחשוש לדעה זו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הגר"א הנ"ל שאין הגירושין תלויים בכתובה. ונמצא שבכל מקרה אין האישה יכולה לעכב את חיובה לקבל גט בגלל שהבעל אינו יכול לפרוע לה את כתובתה.

ואף על פי שהבית שמואל (שם) וכן שו"ת נודע ביהודה (מהדורא תניינא אבן העזר סימן קד) חולקים על החלקת מחוקק, ולדעתם שיטת הרא"ש היא שכופים אישה נכפית לקבל גט, מכל מקום בנדון דידן לא מצאנו שחלקו עליו, ואם כן בזה כולם מודים שאין הגירושין תלויים בכתובה [כשיש חיוב גירושין].

כעין זה מבואר מדברי הכנסת הגדולה (אבן העזר סימן קנד הגהות הטור אות נג) שבכל מקום שיש מצווה לגרש אין האישה יכולה לתלות את הגט בכתובה:

דהרי"ף והגאון והרשב"ץ ז"ל מדברים במי שרוצה לגרש את אשתו בלי טענה. ועל זה פסקו הרבנים הנזכרים דאף על גב דקיימא לן דיכול האיש לגרש את אשתו כשירצה, דקיימא לן כבית הלל דיכול לגרשה "אפילו הקדיחה תבשילו", הני מילי בפורע לה כתובה, אבל אם אינו פורע לה כתובה לא יגרשנה ותהא כתובה חוב עליו עד שתשיג ידו. אבל מי שרוצה לגרש את אשתו כדי לקיים מצות פרו ורבו, דלכלהו רבוותא חוץ מהר"י מינץ ז"ל אין חרם רבנו גרשום מאור הגולה מונעו מלגרשה, או בטענה אחרת שיש מצווה בגירושיו – יודו הרבנים הנזכרים שיכול להוציאה ותהא כתובה חוב עליו עד שתשיג ידו.

גם מסברה נראה כך שהרי בטעם לעיכוב הגירושין עד שישלם הבעל את הכתובה כתב בישועות יעקב (סימן קיט בפירוש הקצר ס"ק ו בפירוש הארוך ס"ק ד) שעיקר הטעם לחיוב הכתובה הוא כדי שלא תהא קלה בעיניו לגרשה, ואם בידו לגרש והכתובה תהיה חוב עליו הרי לא הועילו חכמים בתקנתם, ושוב היא קלה בעיניו לגרשה. וכן מבואר גם מדברי הבית מאיר (סימן ק סעיף א), וכן כתבו שו"ת עין יצחק (חלק א אבן העזר סימן עד ענף ג אות יג) ושו"ת צמח צדק (ליובאוויטש, אבן העזר סימן ו). ואם כן במקום שיש על האישה חיוב בגט, שנראה לכאורה שאין מקום לחשש שתהא קלה בעיניו לגרשה, אין טעם לתלות את חיוב הגירושין בתשלומי הכתובה, והכתובה אינה אלא חוב ממוני רגיל שעליו לפרוע לה כשיוכל.⁵

הדברים מבוארים בישועות יעקב (שם) שכתב (בפירוש הקצר ס"ק ו):

באין לו לשלם הכתובה – בזה יש סברא לומר כיון דתיקנו חז"ל כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, אם כן אם יכול לגרשה והכתובה תהיה חוב עליו, תהיה קלה בעיניו להוציאה [...]

ולדינא באם הוא מוכרח לגרשה באופן דמיירי הרא"ש בתשובה, כגון שהיא נכפית וכדומה, ואין לו לשלם הכתובה – אין הכתובה מעכבת הגירושין מדינא. אבל כשמגרשה מרצונו במקום דלא נהגו חרם דרבנו גרשום מאור הגולה – הכתובה מעכבת.

ועל כן סתם הרמ"א הדברים, דלדין בלאו הכי יש חרם דרבנו גרשום מאור הגולה, ובמקום דלא שייך תקנת רבנו גרשום מאור הגולה, אף עיכוב הכתובה אינו מעכב הגירושין [...]

ואף שאפשר להבין שאין הכתובה מעכבת רק במקרה שיכול לגרש בעל כורחה, מכל מקום מתוכן דבריו נראה שבכל מקום שאין הבעל מגרש מרצונו בלבד, אין הכתובה מעכבת, ובכלל זה

⁵ אומנם בשו"ת חוט המשולש שבסוף ספר התשב"ץ (חלק ד, טור א סימן נד) כתב טעם שונה במקצת, שלא ייתכן שתהיינה בנות ישראל הפקר, שהבעל יוכל לגרש את אשתו בעל כורחה בלא לשלם לה את כתובתה. ואולם גם טעם זה נראה שאינו שייך באופן שיש על האישה חיוב לקבל גט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במקום שהאישה חייבת לקבל גט. וכן נראה מפירושו לדברי הרמ"א שלדין אין נפקא מינה בכל הנידון הזה אם הכתובה מעכבת, ומשמע שהדברים אמורים גם במקום שיש רק חיוב בגט, שאם לא כן הרי יש נפקא מינה לעניין זה.

כעין זה כתב גם בשו"ת צמח צדק (שם):

[...] ממה שכתבו הרא"ש בתשובה (כלל מב) והריב"ש (סימן צא) – הובאו להלכה בהגהת רמ"א בשולחן ערוך (סימן קיט סעיף ו) שאפילו אין לו לשלם הכתובה ונדונייתה אינה יכולה לעכב משום זה הגירושין אלא תתגרש ותתבע מה שחייב לה.

והנה הגם שמשמעות הרמ"א דהרא"ש והריב"ש הן שוים לדינא, מכל מקום איכא לאיפלוגי ביניהו, והוא כמו שכתב החלקת מחוקק (שם ס"ק ה) דמהרא"ש לא למדנו שאינה יכולה לעכב הגירושין מצד הכתובה אלא היכא דמן הדין היא חייבת לקבל גט, שאז דייקא נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב שמחוייב לה, וכמו שכתב להדיא שם בשלהי תשובתו "כיון דמן הדין" כו', ורצונו לומר: כיון דמדינא למיפק קיימא ולא מצד בחירתו לבד מגרשה, לכן הוויא לה כשאר חוב. מה שאין כן אם אינה מחוייבת לקבל גט, אלא שמדעתו מגרשה, אף גם לדין הש"ס שהאשה מתגרשת בעל כרחא, מכל מקום יכולה לעכב הגט עד שיסלק כתובתה. ולא דמי לשאר חוב, דאדעתא דהכי נישאת לו שלא יגרשנה בלא כתובה, דמשום הכי תיקנו כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה [...] ואם כן אף על גב שאין לו אי אפשר לגרשה עד שיסלק כתובתה.

מבואר כפי שכתבתי שעיקר הטעם שאינו יכול לגרש בלא הכתובה הוא משום שבאופן כזה חוזר החשש שתהא קלה בעיניו להוציאה, וזה הוא הביאור לדברי הרא"ש שבמקום שחייבת לקבל גט יכול לגרשה גם בלא לשלם על הכתובה, שבאופן כזה אין לחשוש שתהא קלה בעיניו להוציאה. ומבואר מדבריו שבכל מקום שהבעל אינו מגרש מבחירת ליבו החופשית, אין הכתובה מעכבת את הגירושין.

כל זה הוא שלא כמשמעות דברי ערוך השולחן שמעיקר הדין בכל מקרה יכולה לעכב את הגירושין, אלא שבאופן שכופים לגרש – שהטעם לכך הוא שאין לבעל אפשרות לסבול את החיים המשותפים (שמטעם זה כופים גם את הבעל לגרש במקרה המקביל) – התירו לבעל לגרש גם בלי פירעון הכתובה [אם אין לו], וזה כעין פטור של אונס, שלפי זה היה מקום לחלק בין מקרה שכופים לגרש לבין מקרה שמחייבים וכמו שהתבאר.

אולם בשו"ת עין יצחק (שם ענף ב) כתב טעם אחר לדעה זו שהגט תלוי בכתובה:

דלכאורה צריך ביאור באמת דאיזה שייכות הוא חיוב כתובה להגט. נראה לעניות דעתי בכוונתם על פי מה שכתב הרשב"א שהובא בשיטה מקובצת לביצה (דף ח ע"ב) דאינו רשאי לשחוט במקום שאין לו במה לכסות את דמו, דאינו רשאי להביא את עצמו לידי חיוב עשה ושידחה להעשה מפני טענת אונס [...] והוא הדין כאן, דאם יגרש אשתו אז יהיה עליו חיוב מצות עשה דפריעת חוב הכתובה, הן למאן דאמר דאורייתא הן למאן דאמר דרבנן, וכל זמן שלא יגרשה לא יהיה עליו חוב הכתובה כלל. על כן אסור לגרשה כדי שלא יצטרך לעבור על מצוות עשה דפריעת בעל חוב, ואף דיהיה אונס על קיום המצוה הזאת לפי שאין לו במה לשלם, מכל מקום הא אסור לו להביא לידי זה וכמו בשחיטה דאסור לשחוט אם אין לו עפר לכסות [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן כתב העין יצחק עוד (סימן עח אות סט [דברי בן המחבר, כאן בשם אביו ובסוף התשובה הובאו דברי אביו שהסכים למסקנתו וציין לדבריו הנ"ל]):

וזה רבות בשנים אשר שמעתי מכבוד אדוני אבי הגאון נ"י לפרש טעמו של הסוברין דלא יכול אדם לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה, משום דעד הגירושין אין עליו חיוב לפרוע הכתובה דלא ניתנה לגבות מחיים, רק על ידי הגירושין חל עליו החיוב. לכן אסור להכניס את עצמו לאונס היכא שידוע שלא יהיה לו במה לשלם אחר הגירושין, ואף שאנוס הוא מכל מקום אסור לאדם להכניס את עצמו לאונס. וכמו שאם אין לו עפר אסור לשחוט אף שיהיה אנוס אחר כך.

גם לפי זה היה מקום לדון שגם אם יש לאשה חיוב לקבל גט מכל מקום שייך הטעם הנ"ל. אלא שאם כן היה מקום לכאורה לומר כך גם כשכופים אותה להתגרש, ואם כן הרי מבואר ברא"ש ובשולחן ערוך ובכל הפוסקים דלא כדבריו. וגם אם אפשר לחלק בזה בין מקרה שכופים את האישה להתגרש, שאז אולי נחשב הבעל כאנוס גמור בזה שרוצה לגרש, וכמבואר לעיל מדברי ערוך השולחן, לבין מקרה שאינה אלא חייבת להסכים לגירושין, מכל מקום אין זה ברור כלל.

יתרה מזאת: הרי העין יצחק עצמו אינו נוקט טעם זה להלכה, ומלבד שלדעתו עיקר דברי הרשב"א אינם להלכה, הרי לפי טעם זה כתב העין יצחק (בסימן עח שם [בדברי בן המחבר, כנ"ל, בנוגע לדברי אביו האמורים]):

ולפי דבריו היקרים גם היכא דמשלם לה העיקר רק אם אין לו לשלם לה הנדוניה והתוספת גם כן אין לו לגרשה, דהא עד הגירושין לא היה עליו שום חיוב ועל ידי הגירושין מכניס עצמו לאונס.

לעומת זאת (בסימן עד ענף יג) הסיק העין יצחק [עצמו]:

ועוד נראה לעניות דעתי דאף להרשב"א דכתב דכתובה הוי עיכוב להגט, יש לומר דזה אינו רק בעיקר כתובה אבל לא להתוספת [...] ומוכח מזה דבתוספת כתובה גם הרשב"א סבירא ליה דיכול לגרשה אף דאינו משלם התוספת כתובה. והטעם פשוט דדוקא בהכתובה יש לומר הסברא של הרשב"א הוא דכיון דתקנת הכתובה היה העיקר שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, ולכן אם היה הדין דיהיה יכול לגרשה אף אם אין לו יכולת לשלם הכתובה, אם כן תהיה קלה בעיניו להוציאה, כיון דלא יהיה לו במה להגבות הכתובה ממנו ותיעקר עיקר התקנה בזה. על כן תקנו חז"ל דכל זמן דלא ישלם לה הכתובה דלא יהיה יכול לגרשה. וזה אינו אלא בהכתובה אבל לא בהתוספת.

מבואר מדבריו שלמעשה בכל מקום שלא שייך הטעם 'שלא תהא קלה בעיניו להוציאה' גם הרשב"א מודה שהגט אינו תלוי בכתובה. ואם כן מסתבר שהוא הדין לנדון דידן, שהאישה חייבת לקבל את הגט, שאינה יכולה לעכב את הגירושין עד שיפרע לה הבעל את כתובתה.

טעם נוסף שמצינו לעיכוב הגירושין עד תשלום הכתובה מובא בשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תש): "ותקנת הגאונים היא שלא יגרש אדם אשתו עד שיתן לה כתובתה." (וכן כתב הרדב"ז בעוד כמה מקומות). וגם לפי זה יש מקום לדון אם התקנה הייתה גם באופן שיש לאישה חיוב לקבל גט. אבל טעם זה בלאו הכי לא נפסק להלכה, שהרי הרי"ף והרשב"א הביאו ראייה לדין זה מהגמרא, ואם כן מבואר שאין זו תקנה חדשה אלא מעיקר הדין, וכן משמע מכל הפוסקים שהביאו את דבריהם, ואם כן למעשה אין לקבוע הלכה על פי טעם זה.

לסיכום: אישה שאינה חייבת לקבל גט – דעת הרבה אחרונים שהעיקר להלכה הוא כדעת הסוברים שיכולה לעכב את הגירושין אם אין לבעל לפרוע לה את כתובתה, אבל גם זה אינו ברור

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לגמרי ובעיני יצחק הכריע שלא כדעה זו, וצריך עיון אם יש לסמוך על דבריו למעשה. אבל אישה שחייבת לקבל גט או אישה שכופים אותה לקבל גט – אינה יכולה לעכב את הגירושין אם אין לבעל לשלם לה את כתובתה, אלא עליה להתגרש מייד והכתובה תישאר כחוב על הבעל.

האם אפשר לחייב בגירושין ולאוכפם אף טרם הדיון בכתובה?

אומנם בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא תניינא אבן העזר סימן קד) כתב (כמובא בפתחי תשובה סימן קיז ס"ק ד) כתב:

מתשובת הרא"ש (כלל מב) בסוף הפסק בשם גאון אחד – למדנו מדבריו שאם אין בידו די כתובתה והוא נשאר חייב לה המותר, מחוייב לישבע שתיכף אשר תשיג ידו שיתן לה ומחוייב לכלול בשבועתו שכל מה שתשיג ידו וכל מה שירויה – שלא יאכיל ממנו לאשתו אשר יקח ולא לבניו ולא ילבש אותם ולא יטפל בהם – רק יפרע הכל לאשתו הגרושה, חוץ [מ]מזון שלשים יום לעצמו וכסות י"ב חודש לעצמו ככל חומר שבועה המבואר בחושן משפט (סימן נט סעיף א) ואחר כך יכול לגרשה על ידי כפיה שתקבל הגט.

מבואר שאומנם אין לעכב את הגירושין עד שיהיה לבעל לשלם את הכתובה, אבל מאידך גיסא מוטל על בית דין לדאוג שכשיהיה לו לשלם את הכתובה הוא אכן יעשה את זה, ורק אחר כך כופים אותה להתגרש. ולכאורה פשוט שאין כוונתו לדיני ממונות רגילים, אלא הוא דין מדיני הגירושין, שאין לבית דין לכפותה לגירושין עד שיבטיחו שכשיהיה לבעל לשלם את הכתובה יפרע לה את חובו, ורק אחרי שעושים את כל שביכולתם כופים אותה להסכים לגירושין.

לפי זה היה מקום לדון שגם באופן שעדיין לא דנו על הכתובה, יש לסיים את הבירור על הכתובה לפני הגירושין, וכל דברי הפוסקים אינם אמורים אלא כשאין לבעל לשלם, שאז העיכוב של הגירושין אין לו גבול ברור.

וגם בלי דבריו היה מקום לומר כך על פי המבואר לעיל בערוך השולחן שהסיבה שבמקום שכופים לגרש אין לעכב את הגירושין היא משום שהבעל אינו יכול לסבול את חיי הנישואין, וייתכן שדברים אלו אינם אמורים אלא באופן שאין לו לשלם והעיכוב אינו מוגבל לזמן מסוים, מה שאין כן כשכל הדיון הוא אם להקדים את הדיון על הכתובה, ייתכן שאין לחשוש כל כך לאונס של הבעל.

אולם בחלקת מחוקק (סימן ק ס"ק כז) נראה לכאורה שלא כדברים אלו: על דברי הרמ"א (שם) על מקרה שהבעל כתב לאשה בכתובה מעות סתם, ויש הבדל בשווי המעות בין מקום הנישואין למקום שהבעל נמצא בו, שאם שלח הבעל את הגט לאשה למקום הנישואין, הולכים אחר מקום הנישואין ולא אחר מקומו של הבעל, כתב החלקת מחוקק (שם):

דין זה הוא מתשובת הרשב"א, והרשב"א אזיל לטעמיה דסבירא ליה שגביית הכתובה הוא במקום הגירושין, שכתב בתשובה (סימן אלף רנד) דאינה צריכה לקבל גט כל שאין כתובה מוכנת, והביא ראייה מלשון המשנה. וכן משמע קצת מלשון הרא"ש (כלל מב) שכתב [בשינוי לשון קל]: "כיון שמן הדין היא חייבת לקבל גט נמצא פריעת חוב כתובה כשאר חוב" – משמע: הא כל שאין חייבת לקבל גט רק שהוא מגרשה מרצונה צריך ליתן לה כתובה, אבל כל שאין חייבת לקבל גט יכול לגרשה ואחר כך תתבע היא אותו ואם יש לו ישלם לה. ואם כן,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

צריכה היא לילך אחריו ונותן לה מעות מקום שהוא דר שם. ועיין בתשובת הריב"ש (סימן צא), משמע קצת דכל אשה צריכה לקבל גט תחלה ואחר כך תתבע הכתובה, ואם כן לפי דבריו אף ששלח לה גט למקום הנשואין צריכה היא לילך אחריו ולתבוע כתובה במקום שהוא דר.

מבואר מדבריו שהנידון אם האישה יכולה לעכב את הגירושין עד שישלם לה הבעל את הכתובה אינו נוגע רק למקרה שאין לבעל לפרוע לה את הכתובה, אלא שאלה עקרונית היא, אם פריעת הכתובה היא חלק מתהליך הגירושין וממילא גם גביית הכתובה צריכה להיות במקום הגירושין, או שהגירושין כלל אינם תלויים בכתובה (וכלשונו של הגר"א שהובא לעיל), ולפי זה ייתכן שהגירושין יהיו במקום אחד ותביעת הכתובה תהיה במקום אחר.

אם כן: במקום שהאישה חייבת לקבל גט, דלכולי עלמא אינה יכולה לתבוע את עיכוב הגירושין, וכמו שהתבאר, הרי שהחיוב או הכפייה לגירושין אינם תלויים כלל בכתובה, וכמו שכתב החלקת מחוקק (הנ"ל): "אבל כל שחייבת לקבל גט יכול לגרשה ואחר כך תתבע היא אותו ואם יש לו ישלם לה. ואם כן, צריכה היא לילך אחריו ונותן לה מעות מקום שהוא דר שם." ואם כן, גם כלפי הנידון שלפנינו יש לומר שיכול לגרשה, ואחר כך תתבע היא אותו, ואינה יכולה לעכב את הגירושין עד לאחר בירור עניין הכתובה.

יש להוסיף עוד שלפי המבואר בחלקת מחוקק שהוזכר לעיל (סימן קיט ס"ק ה) דעת הריב"ש היא: "ואינה יכולה לעכב הגט עד שתהיה הכתובה מוכנת כי קודם הגט אין לה דין ודברים על הכתובה." היינו שעיקר החיוב בכתובה אינו אלא לאחר הגירושין, ולכן אינה יכולה לעכב את הגירושין עד שיפרע לה את הכתובה, וטעם זה בוודאי שייך גם באופן שעדיין לא התקיים הדיון על הכתובה. ואם כי כפי שהתבאר לדעת הרבה אחרונים דברי הריב"ש לא נפסקו להלכה, מכל מקום ייתכן שאין זה אלא כפי שכתבו הבית מאיר והישועות יעקב שחכמים עשו חיזוק לדבריהם "כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה". אבל באופן שהאישה חייבת לקבל גט, שלא שייך טעם זה, חוזר הדין הרגיל שאין לה זכות לתבוע את הכתובה אלא לאחר הגירושין.

גם מסברה נראה כך על פי המבואר שהטעם העיקרי לעיכוב הגירושין הוא "כדי שלא תהיה קלה בעיניו", וטעם זה אינו שייך כשיש חיוב לגרש, ואם כן מסתבר שכשיש חיוב לגרש חוזר הדין המקורי שהגירושין כלל אינם תלויים בכתובה.

לסיכום: באופן שהאישה חייבת לקבל גט, כשם שאין היא יכולה לעכב את הגירושין בגלל שאין לבעל מעות לפרוע את כתובתה, כמו כן אינה יכולה לעכבם עד לאחר הדיון על הכתובה, אלא חייבת לקבל את הגט, ואחר כך תתבע את כתובתה.

אומנם נראה שמוטל על בית הדין לעשות את כל שאפשר כדי להבטיח שאם לאחר הגירושין יתברר שהבעל חייב לשלם לה את כתובתה, לא יוכל הוא להימנע מלקיים את חיובו, וכעין שמצינו בנודע ביהודה שמשביעים אותו שיפרע כשיוכל, ואף בנדון דידן מוטל על בית דין לנקוט בדרכים הראויות כפי שנראה בעיני בית הדין כדי להבטיח שהאישה אכן תקבל את המגיע לה לאחר הגירושין, ולא תפסיד מזה שהבעל כבר אינו מחויב כלפיה.

הקדמת הדיון בכתובה – לכתחילה, ואיחורו – במקום שהקדמתו תעכב את ההליך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנוסף לזה: לכתחילה ברור שעדיף לסיים קודם את הדיון בכתובה ובשאר ענייני הממון שביניהם, וכמו שכתב הרמ"א (בסדר הגט סעיף פא):

וישאל הרב אחר הכתובה, ושתחזיר לבעל הכתובה או תמחול לו, כדי שלא יבאו אחר כך לידי קטטה מחמת הכתובה ושיאמר הבעל על מנת כן לא גירשה (הטעם מצאתי כתוב בסדר מהר"י מינץ).

אולם מנהג בתי הדין היום שאם רואים שהדיונים הממוניים עלולים להימשך זמן רב אין לעכב את הגירושין אלא יגרש מייד, ובוודאי כשיש חשש כדי שלא יבואו לידי חטא וחששות נוספים, ואחר כך ידונו על דיני הממון שביניהם. והחשש שיאמר הבעל שעל דעת כן לא גירשה, אינו אלא חשש לעז בעלמא, שהרי הוא אומר בשעת הגירושין שמגרש בלא שום תנאי. יתר על כן: במקרה שלפנינו שהבעל תובע את הגירושין ודורש שהם יתקיימו לפני הדיון על הכתובה, נראה שאין לחשוש אפילו להוצאת לעז. ומובן שאם אפשר לסיים את הדיונים הממוניים במהירות מוטב לעשות זאת, אבל אין לעכב גירושין לאורך זמן בגלל דברי המהר"י מינץ.

לסיכום: לאור הבהרת בית הדין האזורי, אם היה אפשר לסיים את הדיון על הכתובה במהירות ודאי מוטב לעשות זאת לפני הגט, אבל אין לעכב את ביצוע הגירושין לאורך זמן, אלא יש לחייב את האישה להתגרש מייד, ואחר כך ידונו בעניין הממוני ובכלל זה בחוב הכתובה.

מסקנות ומתן הוראות

אשר על כן:

א. הנני מאשר את החלטת בית הדין ומורה על אישור צווי ההגבלה החל מעוד חודש ימים מעת חתימת החלטה זו.

ב. בית הדין האזורי ידון בשאלת הכתובה וגובה החיוב, והבקשות והסיכומים שהפנו הצדדים לבית דיננו יסגרו ויופנו לבית הדין האזורי.

המזכירות תפנה החלטה זו גם לבית הדין האזורי.

ג. ההחלטה מותרת לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום ט"ז בשבט התש"ף (11.2.2020).

הרב דוד ברוך לאו – נשיא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה